

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Оксіня Віталія Юрійовича на дисертаційне дослідження Мулика Олександра Романовича «Правове забезпечення запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України», подане до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Корупційні ризики в сфері національної безпеки та оборони становлять особливу небезпеку для будь-якої держави, оскільки від глибини ураження корупцією складових ланок військового та безпекового напрямку діяльності владного апарату залежить здатність країни протистояти загрозам її територіальній цілісності та суверенітету. Для України, на жаль, питання протидії корупції у військовій та безпековій сферах є надзвичайно актуальним через війну, яка триває проти нашої держави вже десять років і останні два роки ведеться у формі відкритого збройного конфлікту.

Умови воєнного стану стали причиною активізації старих і появи нових «корупційних схем» в українському державно-владному апараті в цілому та в сфері національної безпеки та оборони зокрема, причому активізація проявів корупції в останній пояснюється, передусім, збільшенням обсягів фінансування з державного бюджету на оборонні потреби. Саме це й обумовлює особливу актуальність представленого на рецензування дисертаційного дослідження.

Дисертація Мулика О.Р. присвячена дослідженню правових засад запобігання та протидії корупції в сфері національної безпеки та оборони України. Мета дослідження була повністю досягнена шляхом вирішення окремих завдань дослідження, результатом яких стали пропозиції щодо удосконалення чинного антикорупційного законодавства та діяльності спеціалізованих антикорупційних суб'єктів.

Об'єктом дослідження є правові відносини у сфері запобігання і протидії корупції в складових сектору безпеки і оборони України.

Предмет дослідження – правові засади запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнного стану та діяльність спеціалізованих антикорупційних суб'єктів у зазначеній сфері.

Аналіз рецензованої дисертації дозволяє стверджувати, що визначена автором мета дисертації досягнута, а поставлені завдання розкриті в повній мірі.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Автором проведено аналіз наукових праць, положень законодавства та підзаконних актів, які присвячені дослідженню питань проявів корупції та запобіганням таких проявів, функціонуванню сил безпеки та сил оборони України, зокрема діяльності спеціалізованих антикорупційних суб'єктів, що свідчить про теоретичну та практичну значущість тематики дисертаційної роботи. Розділи дисертаційної роботи характеризуються єдністю змісту, побудовані логічно та сприяють послідовному розкриттю теми дослідження.

Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковано у восьми наукових публікаціях, серед яких три статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, а також п'ять тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Здійснення аналізу дисертаційного дослідження та наукових публікацій дає підстави стверджувати про факт обґрунтованості результатів дисертаційного дослідження в галузі права, їх цінності для теоретичного і практичного застосування в межах виконаних дисертантом завдань, а також про те, що дослідження Мулика О.Р. здійснено на високому науковому рівні, а наукові публікації висвітлюють положення всіх розділів дисертаційної роботи.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Структура дисертації, обрана автором, дозволяє послідовно та системно аналізувати проблеми правового регулювання запобігання корупції в сфері національної безпеки та оборони, враховуючи ті корупційні ризики, які спричинені дією правового режиму воєнного стану.

Автором розкрито зміст і здійснено систематизацію корупційних ризиків у сфері національної безпеки і оборони України, які поділено на групи в залежності від місця виникнення, характером причини, локалізацією проявів та часом проявів, зокрема систематизовано рівні можливих проявів корупції під час

визнання придатності або непридатності військовозобов'язаних до військової служби та надання їм відстрочок від призову на військову службу.

Муликом О.Р. запропоновано шлях регулятивного запобігання корупційних ризиків під час розроблення технічних специфікацій на товари оборонного призначення, який полягає у встановленні певних обов'язків, обмежень та заборон у процесах розроблення технічних специфікацій та аналогічних документів відповідними структурними підрозділами сил сектору національної безпеки і оборони, а також надання цим процесам більшої прозорості.

Автор удосконалив поняття заходів із запобігання корупції, під яким запропоновано розуміти спрямовані на попередження та боротьбу з корупцією дії законодавчого, організаційного, управлінського та оперативного характеру, наприклад визначення на державному рівні переліку спеціально уповноважених суб'єктів з питань запобігання корупції та їх правового статусу або введення певних обмежень та заборон у діяльності посадових осіб, посади яких є потенційно небезпечними для проявів корупції.

На основі проведених досліджень запропоновано класифікувати адміністративно-правові заходи за наступними категоріями: а) за характером дій; б) за охопленням суспільних відносин; в) за призначенням; г) за спеціалізацією; д) за об'ємом; е) за межами здійснення.

Автор визначає категорію «корупційний ризик» як сукупність певних умов і обставин, що можуть призвести до вчинення корупційного злочину або корупційного правопорушення, організації корупційних схем тощо.

У дисертаційному дослідженні надано класифікацію напрямів діяльності суб'єктів із запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони, яка полягає в розподілі на зовнішню діяльність, міжсуб'єктну діяльність та внутрішню діяльність;

Набуло подальшого розвитку розуміння сутності громадського контролю, спрямованість якого пропонується розглядати як загальну (виражається в простому контролі відповідності управлінських процесів і рішень нормам

законності) або негативно-виправну (виражається в цілеспрямованому пошуку недоліків та здійснення впливу для усунення виявлених невідповідностей).

Автором також розроблено механізм контролю з боку громадських неурядових іноземних та міжнародних організацій за передачею гуманітарної допомоги з метою запобігання проявам корупції, який передбачає реєстрацію громадської іноземної або міжнародної організації з функціями контролю за постачанням та використанням гуманітарної допомоги в Україні та обмін інформацією між такою організацією та спеціалізованими антикорупційними органами щодо відправлення, призначення й руху гуманітарного вантажу до моменту його передачі за призначенням.

Обґрунтованість авторських пропозицій і достовірність отриманих результатів досягається за рахунок правильно обраних методів дослідження та всебічним використанням емпіричного матеріалу.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Автором дисертації проаналізовано й досліджено широкий спектр джерел, зокрема норм вітчизняного та зарубіжного законодавства, наукових публікацій у фахових виданнях та тез доповідей всеукраїнських і міжнародних конференцій, монографій та інших праць, які стосуються висвітлення проблем корупції, структури сектору національної безпеки і оборони України, діяльності суб'єктів, що утворюють систему національної безпеки і оборони, та спеціалізованих антикорупційних органів.

Джерельну базу дослідження також склали положення Конституції України, закони України «Про запобігання корупції», «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», «Про національну безпеку України», Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Антикорупційні програми складових сил безпеки та сил оборони України, інші законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність суб'єктів із запобігання та протидії корупції як на загальнодержавному рівні, так і в сфері, що досліджується автором.

Мета дисертаційного дослідження досягається автором шляхом надання конкретних пропозицій щодо удосконалення діяльності спеціалізованих антикорупційних суб'єктів по запобіганню проявам корупції в секторі національної безпеки і оборони, удосконалення правового регулювання функціонування складових сил безпеки та сил оборони України з метою мінімізації корупційних ризиків.

Положення, висновки та рекомендації, запропоновані автором у дисертаційному дослідженні, є логічними, послідовними та мають достатній рівень обґрунтованості.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Високий рівень виконання завдань, поставлених автором у дисертаційному дослідженні, досягнуто шляхом використання сукупності загально-філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, таких як методи аналізу та синтезу, методи опису та групування, порівняльно-правовий, формально-юридичний методи та методу правотворчості.

Використання здобувачем зазначених методів здійснюється послідовно й обґрунтовано та свідчить про оволодіння ним методології наукового дослідження.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у *практичній діяльності*. Зокрема, розроблений у межах дослідження Порядок розроблення технічних специфікацій на товари оборонного призначення та Інструкція про організацію здійснення заходів державного контролю (нагляду) за станом захисних споруд в умовах воєнного стану можуть бути використані для вдосконалення діяльності сил безпеки, оборони та цивільного захисту в умовах воєнного стану.

У *освітньому процесі* результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для вдосконалення програми курсів, підготовки та проведення

лекцій та практичних занять на базі Наукового центру проблем запобігання корупції у сфері безпеки та оборони.

Щодо *законотворчій діяльності*, то запропоновані автором зміни до чинного законодавства можуть сприяти підсиленню адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень в умовах воєнного стану, а також удосконаленню діяльності складових сектору національної безпеки і оборони України, зокрема удосконалення діяльності Національного антикорупційного бюро України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Мулика О.Р. – завершене дослідження, яке містить важливі наукові висновки та рекомендації. Вона відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Рецензоване дослідження, його результати та оформлення відповідають спеціальності «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах.

Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 297 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 337 найменувань на 44 сторінках, додатки – на 29 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертаційної роботи, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами і темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи, наукову новизну результатів, обґрунтовано практичну важливість одержаних у результаті дослідження висновків та узагальнень, а також представлено інформацію про апробацію результатів дослідження та структуру роботи.

Перший розділ «Сфера національної безпеки і оборони України як об'єкт правового забезпечення запобігання корупції» складається з трьох підрозділів, присвячених: дослідженню адміністративно-правової природи заходів із запобігання корупції, визначенню складових сфери національної безпеки і оборони України в контексті корупційних ризиків і встановленню меж

відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення в умовах воєнного стану.

Надано визначення заходів із запобігання корупції як спрямованих на попередження та боротьбу з корупцією дій законодавчого, організаційного, управлінського та оперативного характеру.

Удосконалено класифікацію заходів із запобігання корупції, які поділено на наступні групи: а) за характером дій – на нормотворчі, організаційні, управлінські та оперативні; б) за охопленням суспільних відносин – загальнодержавного та галузевого характеру; в) за призначенням – на регулятивні та процесуальні; г) за спеціалізацією – на загальні, спеціальні та спеціалізовані; д) за об'ємом – на комплексні та окремі заходи, які є складовою частиною комплексних або не є їх частиною; е) за межами здійснення – на національні та міжнародні.

Визначено, що сфера національної безпеки і оборони України є сукупністю заходів, спрямованих на підтримання всіх видів безпеки держави й громадян у мирних час та на захист держави в умовах надзвичайного або воєнного стану, терористичних атак тощо. Особливістю сфери національної безпеки та оборони є широке коло суб'єктів та суспільних відносин, які охоплюють не лише сектору безпеки й оборони України, але й інші галузі.

Удосконалено тлумачення корупційного ризику, під яким пропонується розуміти сукупність певних умов і обставин, що можуть призвести до вчинення корупційного злочину або корупційного правопорушення, організації корупційних схем тощо. Наголошено, що наявність або відсутність корупційних ризиків залежить від низки внутрішніх і зовнішніх факторів.

Запропоновано посилити відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану, для чого розроблені наступні зміни Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України.

Також, для забезпечення вчасного виявлення корупційних правопорушень під час передачі подарунків, отриманих посадовцями державних органів та

установ, до ЗСУ та інших військових формувань запропоновано доповнити прикінцеві положення Закону України «Про запобігання корупції» вимоги до військовослужбовців та працівників таких формувань в обов'язковому порядку доповідати про такі випадки передачі подарунків до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Другий розділ «Особливості правового забезпечення запобігання корупції у сфері національної безпеки та оборони України в умовах воєнного стану» складається з чотирьох підрозділів, які присвячені: аналізу правового забезпечення запобігання корупції у сфері воєнної безпеки та оборони, дослідженню сучасного стану запобігання корупції у сфері державної безпеки, розгляду оборонно-промислового комплексу України як об'єкта діяльності із запобігання корупції, наданню правової характеристики заходів із запобігання корупції у сфері цивільного захисту в умовах воєнного стану.

Досліджено корупційні ризики та прояви корупції в окремих складових сфери національної безпеки та оборони, а саме:

– у сфері воєнної безпеки та оборони – корупційні ризики під час мобілізації (вперше було визначено рівні прояву корупції під час визначення придатності військовозобов'язаних);

– у сфері державної безпеки – корупційні ризики під час реалізації санкційної політики, під час розслідування корупційних правопорушень та під час перетину державного кордону

– в оборонно-промисловому комплексі – корупційні ризики під час розроблення технічних специфікацій на товари, роботи та послуги для потреб безпеки і оборони, а також під час контролювання їх якості;

– у сфері цивільного захисту – корупційні ризики під час проведення перевірки стану готовності захисних споруд.

Для удосконалення правового регулювання запобігання корупції у складових сфері національної безпеки та оборони в умовах воєнного стану було внесено наступні пропозиції:

– у сфері воєнної безпеки та оборони: 1) включення до складу призовних комісій представників уповноважених підрозділів із запобігання та виявлення корупції ЗСУ та інших військових та спеціальних формувань; 2) розширити повноваження ВСП, дозволивши її військовослужбовцям здійснювати провадження за фактом адміністративних корупційних правопорушень; 3) узгодити процес інформування про випадки корупції Головнокомандувача ЗСУ уповноважених підрозділів із запобігання та виявлення корупції НГУ в зв'язку з особливостями її підпорядкування в особливий період;

– у сфері державної безпеки: 1) включити результати оцінювання корупційних ризиків в діяльності РНБО до Антикорупційної програми Апарату РНБО; 2) удосконалити принципи провадження санкційної політики в Україні; 3) створити мобільні групи з представників підрозділів внутрішньої безпеки різних правоохоронних органів для перевірки діяльності працівників НПУ, СБУ, ДБР та інших сил безпеки України; 4) удосконалити процедуру перевірки діяльності працівників ДПСУ уповноваженими органами з питань запобігання та виявлення корупції;

– в оборонно-промисловому комплексі України: 1) запустити процедуру перевірки процедур перетворення підприємств ОПК в акціонерні товариства на предмет конфлікту інтересів та отримання ініціаторами та учасниками таких процедур неправомірної вигоди; 2) створити й запровадити систему обліку і моніторингу споживання та якості пального в силах безпеки, силах оборони, силах цивільного захисту, а в особливий період – і у військово-цивільних та військових адміністраціях; 3) розробити та запровадити комплексну інструкцію щодо порядку розроблення технічних специфікацій на товари оборонного призначення; 4) запровадити посилений контроль за особами і підрозділами, що здійснюють контроль якості та приймання товарів, робіт та послуг оборонного призначення;

– у сфері цивільного захисту: 1) посилити дисциплінарну відповідальність осіб начальницького та рядового складу служб цивільного захисту,

запровадивши звільнення за вчинення будь якого адміністративного корупційного правопорушення; 2) створити комплексні комісії з перевірки стану готовності захисних споруд з обов'язковим забезпеченням таких комісій засобами відеофіксації.

Третій розділ «Напрями удосконалення заходів із запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнного стану» складається з двох підрозділів, які присвячені діяльності суб'єктів із запобігання корупції в сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнного стану, а також удосконалення правового забезпечення цивільного контролю як засобу запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України.

Визначено основні проблеми діяльності суб'єктів із запобігання корупції в умовах воєнного стану, головними з яких є недостатньо визначене розмежування підслідності кримінальних корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень між Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань і Служби безпеки України, а також можливість передачі слідства щодо корупційних правопорушень від Національного антикорупційного бюро України до інших правоохоронних органів в умовах воєнного стану. З метою удосконалення діяльності суб'єктів із запобігання та протидії корупційним кримінальним правопорушенням запропоновано внести зміни до чинного законодавства, які чітко розмежовують підслідність корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, залишають за Національним антикорупційним бюро України підслідність таких злочинів навіть в умовах воєнного стану, а також збільшують штатну чисельність працівників Національного антикорупційного бюро України.

З метою удосконалення громадського контролю за переміщенням і розподілом гуманітарної допомоги запропоновано механізм утворення й діяльності в умовах воєнного стану на території України представництв закордонних і міжнародних громадських організацій із запобігання корупції, які б у взаємодії з НАЗК могли контролювати шлях гуманітарної допомоги від відправника до пункту призначення.

Як один із способів удосконалення громадського контролю в сфері національної безпеки і оборони визначено створення при складових сектору національної безпеки і оборони громадських антикорупційних рад (на прикладі Міноборони). З метою удосконалення їх діяльності запропоновано закріпити в відомчих документах такі вимоги до кандидатів в члени громадських антикорупційних рад, які б робили можливим їх доступ до матеріалів, що містять державну таємницю, і, таким чином, забезпечували б протидію корупції в сфері оборонних закупівель, ремонту та відновлення техніки та інших сферах, доступ до інформації в яких є обмежений для громадськості.

В підсумку кожного розділу та всієї дисертаційної роботи, дисертант наводить висновки, які свідчать про досягнення автором поставленої мети дослідження.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Результати дисертаційного дослідження Мулика О.Р. на тему «Правове забезпечення запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України» є достатньо обґрунтованими і виваженими.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані автором у дисертаційному дослідженні, відображаються в наукових публікаціях та тезах доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах. Сформульовані автором напрями удосконалення антикорупційного законодавства та норм, які регулюють діяльність щодо запобігання корупції в сфері національної безпеки і оборони України мають високий ступінь обґрунтованості.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Позитивно оцінюючи роботу Мулика О.Р. слід зауважити, що в деяких положеннях дисертації наявні неточності, дискусійні моменти, а також авторські позиції, які потребують більш детального обґрунтування й врахування при подальшому розробленні тематики дисертаційного дослідження. Зокрема:

1) У підрозділі 1.3 дисертації автор зосереджується на дослідженні питань адміністративної та кримінальної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення. Між тим, слід зауважити, що у сфері національної безпеки та оборони військовослужбовці, працівники органів спеціального призначення, інші категорії службових осіб і працівників несуть також і дисциплінарну відповідальність. Дослідження питання дисциплінарної відповідальності було б доречним у контексті пропозицій автора про посилення відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення в Збройних Силах України та інших збройних формуваннях і спеціальних правоохоронних органах, передбачених чинним законодавством.

2) На нашу думку, дисертація набула б більшої значущості, якщо б автором в окремому розділі було б досліджено міжнародні засади протидії корупції в сфері національної безпеки і оборони та висвітлено зв'язок вітчизняного законодавства, яке регулює діяльність спеціалізованих антикорупційних органів, з міжнародними нормами права.

3) У висновках до розділу 2 автор зазначає, що для подолання корупційних ризиків в оборонно-промисловому комплексі необхідно створити й запровадити систему обліку і моніторингу споживання та якості пального в силах безпеки, силах оборони, силах цивільного захисту, а в особливий період – і у військово-цивільних та військових адміністраціях. З цієї пропозиції не зрозуміло, як саме система обліку і моніторингу споживання та якості пального вплине на запобігання корупції в оборонно-промисловому комплексі.

4) Недостатньо обґрунтованою на нашу думку вбачається пропозиція автора щодо збільшення чисельності працівників центрального апарату та територіальних органів Національного антикорупційного бюро України з 700 до 1600 осіб. Попри те, що в контексті запропонованих автором кардинальних змін щодо перерозподілу підслідності корупційних правопорушень між НАБУ та ДБР така пропозиція є цілком зрозумілою, обґрунтованість самої цифри в 1600 працівників («за аналогією з ДБР») та встановлення граничної чисельності осіб начальницького складу за простою пропорцією вважається нами такою, що

базується на елементарному співставленні чисельності працівників двох структур і не підкріпленою емпіричними даними.

Зазначені зауваження та рекомендації носять дискусійний характер і не знижують загалом високого теоретико-методологічного рівня та практичної значущості представленою до захисту дисертаційного дослідження

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час аналізу рецензованої дисертації та опублікованих праць Мулика О.Р. фактів порушення академічної доброчесності (плагіату чи фальсифікації) не виявлено. Дисертація Мулика О.Р. є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомим теоретичне і прикладне значення.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Мулика О.Р. на тему «Правове забезпечення запобігання корупції у сфері національної безпеки і оборони України» є завершеною, самостійно виконаною кваліфікованою науковою працею, що має вагомим теоретичне і прикладне значення, яка відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор Мулик Олександр Романович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**професор кафедри публічного управління,
адміністрування та права**

Національного університету

«Полтавська Політехніка імені Юрія Кондратюка»,

доктор юридичних наук, професор

Віталій ОКСІНЬ

Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка
Кафедра публічного управління та права
М.П. ОКСІНЬ

